

๑.๓๑ มะขามป้อม

ชื่อท้องถิ่น	มะขามป้อม
ชื่ออื่นๆ	กันโตด (จันทบุรี, เขมร), กำทวด (ราชบุรี), มั่งลู่, สันยาสา (แม่ฮ่องสอน)
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Phyllanthus emblica</i> L.
ชื่อพ้อง	<i>Cicca emblica</i> (L.) Kurz, <i>Diasperus emblica</i> (L.) Kuntze, <i>Dichelactina nodicaulis</i> Hance, <i>Emblica arborea</i> Raf., <i>E. officinalis</i> Gaertn., <i>Phyllanthus mairei</i> H.Lév., <i>P. mimosifolius</i> Salisb., <i>P. taxifolius</i>
ชื่อวงศ์	EUPHORBIACEAE
ชื่อสามัญ	Indian gooseberry / Emblic myrobalan

รหัสพรรณไม้ ๑-๖๓๑๑๙๐๖-๑๓-๐๓๑

จำนวนที่พบ ๒ ต้น

สถานภาพ (IUCN) พบทั่วไป (Least Concern: LC)

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้พุ่มหรือไม้ยืนต้นขนาดกลาง สูง ๘-๒๐ เมตร ผลัดใบ เรือนยอดโปร่ง ลำต้นคดงอ เปลือกนอกสีน้ำตาลอมเทา ผิวเรียบหรือค่อนข้างเรียบ หลุดลอกเป็นแผ่นกว้างๆ เปลือกชั้นในสีน้ำตาลแดง ปลายกิ่งมักกลွ่ง ใบเดี่ยว เรียงสลับประนาบเดียว ลักษณะคล้ายใบแบบขนนก มักเรียงตัวหนาแน่นตามกิ่งก้าน ส่วนตามลำต้น และกิ่งก้านใหญ่ๆ มักไม่มี ใบอ่อนมีขนละเอียดมากจะมีแต้มสีแดง ใบแก่ไม่มีขน ใบมีขนาดเล็ก รูปแถบแกมรูปขอบขนาน กว้าง ๒-๓ มิลลิเมตร ยาว ๐.๘-๑.๒ เซนติเมตร ปลายมน โคนรูปหัวใจเบี้ยว ขอบเรียบ แผ่นใบบางคล้ายกระดาษ เส้นแขนงใบ ช่างละ ๔-๖ เส้น เส้นใบย่อยแบบร่างแห เห็นชัดเจนทางด้านบน ก้านใบยาว ๐.๔-๐.๘ มิลลิเมตร หูใบรูปสามเหลี่ยมขนาดเล็ก ยาวไม่เกิน ๑ มิลลิเมตร ดอกขนาดเล็กแยกเพศติดตามกิ่งก้าน บริเวณโคนกิ่งจะเป็นกระจุกของดอกเพศผู้ ส่วนบนมีดอกเพศเมียออกเดี่ยว ๆ บางครั้งอาจมีดอกเพศผู้ร่วมอยู่ด้วยเล็กน้อย ดอกเล็กๆ สีเขียวอ่อนหรือเหลืองออกครีม อาจพบแต้มสีชมพู ออกเป็นกระจุกตามซอกใบ แต่ละกระจุกมีดอกเพศผู้หลายดอก ดอกเพศเมีย ๑ หรือ ๒ ดอก ดอกเพศผู้มีกลีบเลี้ยง ๖ กลีบ เรียงซ้อนกัน ๒ วง รูปขอบขนานแกมรูปไข่กลับ หรือรูปช้อน กว้างประมาณ ๑ มิลลิเมตร ยาวประมาณ ๑.๕ มิลลิเมตร ก้านดอกตัวผู้ยาว ๒.๕ มิลลิเมตร ไม่มีกลีบดอก เกสรเพศผู้ ๓ อัน เชื่อมกันเป็นแกนสั้นๆ ต่อมาที่ฐานดอก ๖ อัน รูปกระบอก ก้านดอกย่อยยาว ๑.๕-๓.๕ มิลลิเมตร ดอกเพศเมียมีกลีบเลี้ยง ๖ กลีบ รูปขอบขนาน หรือรูปช้อน กว้างประมาณ ๑ มิลลิเมตร ยาว ๑.๘-๒.๕ มิลลิเมตร เชื่อมกันที่ฐาน ฐานดอก รูปวงแหวน ก้านดอกย่อยยาว ๐.๕-๐.๖ มิลลิเมตร รังไข่อยู่เหนือวงกลีบ เกือบ มี ๓ ช่อง แต่ละช่องมีออวูล ๒ เมล็ด ก้านเกสรเพศเมียยาว ๑-๑.๕ มิลลิเมตร ก้านเกสรตัวเมียเชื่อมกัน ปลายแยกออก รังไข่ฝังตัวครึ่งหนึ่งในหมอนรองดอกที่มีระบาย ผลผนังชั้นใน แข็ง รูปกลม เกือบ เส้นผ่านศูนย์กลาง ๒-๓ เซนติเมตร ที่ผิวมีรอยแยกตามยาวแบ่งเป็น ๖ ซีก ผลไม่มีก้าน ผลแก่สีเขียวอมเหลือง ผิวใส ชุ่มน้ำ มีรสเปรี้ยวและฝาด ขึ้นหุ้มเมล็ดแข็ง ๓ หน่วย แต่ละหน่วยหุ้ม ๒ เมล็ด พบตามป่าเต็งรัง ป่าเบญจพรรณ ป่าสน ผสมก่อ ความสูงตั้งแต่ใกล้ระดับน้ำทะเลจนถึงประมาณ ๑,๕๐๐ เมตร ออกดอกและเป็นผลระหว่าง เดือน มกราคม-สิงหาคม

การใช้ประโยชน์ในท้องถิ่น

• อาหาร

ผลโตเต็มที่ นำมารับประทานเป็นผลไม้ หรือนำผลมาแปรรูปเป็น น้ำมะขามป้อม ชาสมุนไพร มะขามป้อมแช่อิ่ม มะขามป้อมเชื่อม หรือนำไปทำผงชงดื่มเพื่อเพิ่มภูมิคุ้มกันร่างกาย

- **สรรพคุณ**

ตำรายาไทย ผล รสเปรี้ยว ฝาด ขมชุ่ม เป็นยาเย็น ออกฤทธิ์ต่อปอด ม้ามและกระเพาะ รับประทาน แก้กะหร่ายน้ำ แก้กอดีบ แก้อิโ ขับเสมหะ ทำให้ชุ่มคอ แก้กพิษ แก้วัด เป็นใช้ตัวร้อน แก่เลือดออกตามไรฟัน แก่เจ็บคอ คอแห้ง และใช้สำหรับผู้ขาดวิตามินซี ผลอ่อน รสเปรี้ยวหวานฝาดขม บำรุงเนื้อหนัง กัดเสมหะ บำรุงเสียง แก่ท้องผูก แก่พยาธิ ผลแก่ รสเปรี้ยวฝาด ขมเผ็ด แก่ไข้เจือลม แก้อิโ แก่เสมหะ ทำให้ชุ่มคอ ลดไข้ ขับปัสสาวะ ระบายท้อง บำรุงหัวใจ พอกโลหิต แก่ลม แก่โรคลักปิดลักเปิด มีวิตามินซีสูงกว่าส้มประมาณ ๒๐ เท่า ผลแห้ง ต้มสกัดเอาน้ำมาใช้แก้ท้องเสีย ถ่ายเป็นเลือด แก้วัด ตัวร้อน มีอาการไอ เจ็บคอ และกะหร่ายน้ำ เนื้อผล ใช้ทาบนศีรษะ แก่อาการปวดหัว และแก้เวียนจากอาการไข้ขึ้นสูง แก่สะอึก ขับพยาธิ เนื้อผลแห้ง รสเปรี้ยวฝาดขม เป็นยาฝาดสมาน แก่ริดสีดวงทวาร แก่บิด ท้องเสีย ใช้ร่วมกับธาตุเหล็กแก้ดีซ่าน ช่วยย่อยอาหาร ยางจากผล รสเปรี้ยวฝาดขม หยอดแก้ตาอักเสบ ช่วยย่อยอาหาร ขับปัสสาวะ น้ำคั้นผล ขับเสมหะ ทำให้ชุ่มคอ เป็นยาระบาย แก่เสียดท้อง ขับปัสสาวะ หยอดตา รักษาเยื่อตาอักเสบ เมล็ด แก่โรคหอบหืด หลอดลมอักเสบ ราก รสจืดฝาด เป็นยาสุขุม ออกฤทธิ์ต่อม้าม ใช้เป็นยาลดความดันโลหิตสูง แก่ปวดกระเพาะหรือลำไส้อักเสบ ต้มดื่มแก้ไข้ แก้กพิษไข้ แก้กพิษโลหิต รักษาเมะเร็งลาม ทำให้เส้นเอ็นยืด พอกโลหิต ทำให้อาเจียน แก่ร้อนใน แก่ท้องเสีย แก่โรคเรื้อน แก่พิษตะขาบกัด เปลือกราก ห้ามเลือด สมานแผล ใบ รสฝาด ขม เป็นยาเย็น ใช้เป็นยาแก้บวม น้ำ ขับปัสสาวะ แก่โรคผิวหนังกลากเกลื้อน ใช้ทาแก่วิถีหนังผื่นคัน มีน้ำเหลือง แก่บิดมูกเลือด แก่ฝี แก่ความดันโลหิตสูง ต้มอาบ ลดไข้ ดอก รสหอมเย็น ใช้ลดไข้ และช่วยเกี่ยวกับระบบขับถ่าย ดอกมีกลิ่นหอมคล้ายกลิ่นมะนาว ใช้เข้าเครื่องยา เป็นยาเย็นและระบายท้อง เปลือกต้น รสฝาดขม สมานแผล แก่บาดแผลเลือดออก แก่บิด แก่บาดแผลฟกช้ำ แก่ท้องร่วง

- **การใช้ประโยชน์อื่นๆ – ใช้ไม้**

ภาพที่ ๓๑ แสดงลักษณะทางพฤกษศาสตร์ของ มะขามป้อม

ลักษณะวิสัย

ลำต้น

ใบ

ดอก

ผล

แหล่งอ้างอิง : ฐานข้อมูลสมุนไพรไทยเขตอีสานใต้ คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี. (๒๕๖๙). “มะขามป้อม”. <https://phar.ubu.ac.th/herb-DetailPhargarden/๒๕๘>